

JOŠ JEDAN NALAZ STAROHRVATSKOG NAKITA U TRILJU

Stjepan Gunjača

Trinaest km južno od Sinja, nad vratima kanjona rijeke Cetine, gdje je danas selo Gardun, leže ostaci starog naselja Tiluriuma. Pod njim je na ravnici uz rijeku Cetinu bila mosna glava, koja se je zvala Pons Tiluri.¹ Oba ova bliza lokaliteta, očuvala su staro ime u današnjem nazivu mjesta Trilj.

Ovo se moglo dogoditi samo tako, da su Hrvati pri doseljenju tu zatekli ostatke starog stanovništva, od kojeg su poprimili ime naselja i modificirali ga po nijemom ključu svoga izgovora nazivom Trilj. To znači, da je tu hrvatsko naselje veoma staro. Osim imena, potvrđuje to i nalaz zlatnog nakita u seoskom groblju, koji potječe iz druge polovine VIII. stoljeća.² Stalan kontinuitet naselja potvrđuje naš novi nalaz nakita, koji po svojoj izradbi pripada razdoblju od X. do XII. stoljeća, a početkom XIII. stoljeća (1210) ime Trilj već navodi historijski dokumenat.³

Godine 1936. Pavao Radan iz sela Hrvatca kod Sinja, koji je bio predradnik kod mostogradnje na Trilju, donio je u kninski muzej nekoliko objekata starohrvatskog kovinskog nakita. Na moje raspitivanje o slučaju i okolnostima nalaza odgovorio je, da je sve to nadeno g. 1935. u Trilju kod kuća Latinac, kad se kod njih spuštao postojeći nivo državne ceste br. 36.⁴ Pod njom su se našli grobovi sa priložima kao i na zemljištu između ceste i spomenutih kuća, odakle se odgrtala zemlja, da se zaspe pristup novosagrađenom mostu. Nakita je bilo dosta, raznosio ga je svatko, tko je do njega došao, a grobovi su raskopani i uklonjeni. Od svega se sačuvalo ovo, što je u šaci donio Radan. Ja sam pohitao na mjesto nalaza, ne bi li još što zatekao i spasio, nažalost Radanovo pričanje bilo je potvrđeno, dapače ostao sam bez nade, koju mi je on ulijevao u iskazivanju mogućnosti, da bi se još štogod moglo zateći kod drugih nalaznika iz toga mjesta, jer sam dobio odgovor, da je kroz

¹ Gunjača, *Topografska pitanja na teritoriju stare Cetinske županije s ekskursima o ubikaciji Setovije i Tiluriuma*, Split 1937, str. 39—46.

² Karaman, *Zlatni nalaz na Trilju nedaleko od Sinja*, Vjesnik za arheol. i hist. dalm. XLIV, Split 1921.

³ Smičiklas, *Codex diplomaticus* III, str. 101.

⁴ T. zv. Napoleonova cesta: Zadar—Knin—Sinj—Vrgorac—Metković.

ovu godinu sve bačeno i da su se mnogim predmetima igrala djeca. Tada sam kod Latinčevih kuća zatekao ostatke jednog raskopanog groba ovalna tipa, ali i dobio dojam, da bi se groblje moglo nastavljati i s druge strane ceste nasuprot ovih kuća, što treba istražiti.

Nemajući nikakvih drugih podataka, upućen sam na goli opis nalaza, koji sada stoji na privremenom inventaru kninskog muzeja pod brojem 535 te nije na odmet, da se on bar i ovako registrira.

Br. 1 i 2. Par srebrenih naušnica. Varijanta trojagodnog tipa, kod koje se srednja jagoda preobražava u izduženi oblik poput privjeska, koji jagodu zamjenjuje. Promjer karike iznosi 23, a cjelokupna je dužina naušnice 45 mm. Jedan kraj karike završava s uškom, a drugi s kukicom, koja u ušku ulazi i zatvara kariku. Gornja strana karike, nešto manja od polovine, gola je, dok se sav ukras nalazi na donjem dijelu. Odmah ispod uške nalazi se jagoda jabučasta oblika sastavljena od dviju zaletovanih šupljih polutaka. Na svakoj poluci zaletovana su četiri kolutića od žice sa stiliziranim užetom, a u svakom vijencu nalazi se bradavica, koja je bila namijenjena njegovu centru, no nije u svakom precizno umetnuta. Po sredini jagode, po crti, gdje su polutke spojene, a u prostoru između kolutića gornje i donje polutke, nalaze se još četiri bradavice. Svega dakle osam kružnih vijenaca i dvanaest bradavica.

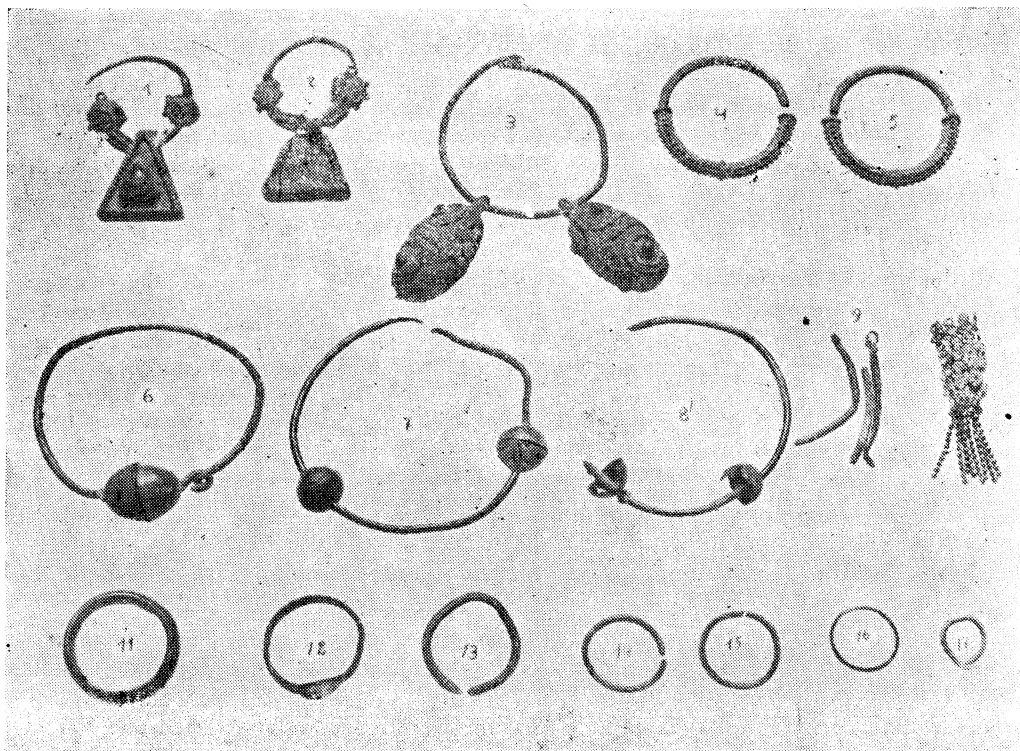
Simetrično ovoj, na drugoj strani karike nalazi se druga, identična jagoda. Nad njom, na odgovarajućem položaju uški kod prve jagode nalazi se koljence stilizirano od tri reda filigranske žice.

Ispod jedne i druge jagode prema donjem ukrasu u funkciji privjeska nalazi se valovita i rebrasta žičana mrežica.

Srednji izduženi ukras ima oblik plitke trostrane prizme s bazom istokračnog trokuta. Svaki krak je dug 23, osnovnica 19 mm. Visina prizme (= debljina ukrasa) iznosi 4 mm. Prizma je sastavljena tako, da je na donju trokutastu plohu zaletovana »na nož« postavljena vrpca od jednog komada, koja se na kutovima samo savija (to su njeni bridovi), a u vrhu ukrasa spajaju joj se dva kraja. Njena širina od 4 mm sačinjava visinu prizme, a debljinu ukrasa. Na nju je položena gornja trokutna površinska ploha prizme; to je vanjska strana, lice ukrasa. Unutrašnjost je šuplja. Pri vrhu svaki je bok (spomenuta vrpca) bio proušen, da se tuda provuče karika, na koju je ukras još i zaletovan. Donja i gornja trokutna ploha (lice i leđa) su ornamentirane; donja prostije, s dvokrakom obrubnom, uskom vrpcom od lijevane žice sa stiliziranim užetom. Jedan ovakav trak zaletovan je i po sredini plohe. Lice je obrubljeno vrpcom, na kojoj se nalazi gusti red lijevanih točkica, koje oponašaju filigran. U sredini je ispupčeno stakleno zrno trokutne forme, a zaobljene površine. Uokvireno je ležajem od okomito postavljene vrpce, koja je pri vrhu krajeva proušena, da se provuče tanka žica, koja njene krajeve spaja, da se zrno čvrsto drži.

Čini se, da je na vrhu ove prizme (gledajući je kako stoji na naušnici o uhu) još nešto postojalo, jer ovaj brid ne završava oštrinom kao druga dva, nego je tu konkavna udubina, u kojoj je valjda ležala još jedna jagoda, što li?

Oba su primjerka ovoga para oštećena. Primjerak br. 1 ima prelomljenu kariku u gornjem dijelu, fali mu koljence i žičana mreža pod jagodom do njega. Kod broja 2 jako je oštećen i od njega otkidan onaj srednji, izduženi ukras, kojemu manjka i stakleno zrno s ležajnim okvirom. Na obama su jako oštećene jagode, koje se nalaze ispod koljenca.

Ovu varijantu, koliko je meni poznato, susrećemo prvi put u novom triljskom nalazu.

Br. 3. Naušnica sa dva privjeska. Karika od bakrene žice sa šiljatom kukicom na vrhu, dok drugi kraj nema živa završetka. Promjer joj je 40 mm. Na njoj vise o uškama dva ovalna privjeska duga 32 mm. Svaki je sastavljen od dviju slijepljenih šupljih polovica. Po sastavku je zaletovani pojas od dvokrakog lijevanog užeta. Pojas dijeli privjeske na dva jednaka dijela. Na svakom dijelu nalaze se po tri kružna vijenca, koji na unutarnjem i vanjskom obodu ima kolute od niza sitnih zrnaca, a između oba koluta naglašena je vrlo tanka žičana nit. Lijevanjem je stiliziran filigran. U sredini svakog vijenca nalazi se jako ispupčana bradavica, kojoj je naglašen ležaj od stilizirane filigranske žice. Izvan kružnih vijenaca, na stožerima i oko pojasa privjeska nalaze se trokutna polja s lijevanim, tijesno zbijenim zrcima; tako međusobno povezani, oni na stožerima odaju sličnost trokrakòj zvijezdi, a oni pri pojasu rombu.

Ovo bi bio doista čudnovat oblik naušnice kad se ne bi konstatiralo, da se ovdje radi o preradivanju naušnica, ne po zlatarevoj, nego po običnoj ruci našeg čovjeka. Dva privjeska nisu ništa drugo nego dvije jagode sa dviju jednozrnatih velikih naušnica — sljepočarka. Vidi se, da su stajale pri kraju karike, jer iz njih izlaze uške, koje su baš zato očuvane, da se jagode mogu objesiti na kariku, da funkiraju kao privjesci. Da su, sada privjesci, lomljeni sa karika, na kojima su postojali kao jagode, stoje kao dokazi maleni ostatak karike na jednom i rupa, kroz koju je karika prolazila na drugom privjesku, na donjim stožerima. Ovakvih nauš-

nica, s kojih su ove jagode skinute, našlo se je više u »Crkvinici« u Gornjim Koljanima kod Vrlike, sada su u Kninskom muzeju.⁵ Nije isključeno, da i karika, na kojoj su ovi privjesci, nije uzeta s jedne rastavljene naušnice i upotrebljena ovdje; zato govori pomanjkanje jednog živog kraja, kojemu fali uška, koja je morala postojati, kad je na drugoj strani kukica, a i sama kukica ostala je bez funkcije pa je prebačena preko žice. Karika se zatvara u prilično deformiranom obliku, što je nastalo vjerojatno ovako izazvanim smanjivanjem. Ovim je konstatiran do sada nepoznat slučaj brahijalnog prepravljanja.

Br. 4 i 5. Par srebrenih lijevanih naušnica, kojima promjer iznosi 32 mm. Ukrašena je donja polovina karike, koja je omeđena sa dva koljenca sačinjena od gustog niza sitnih zrnaca postavljenih poprijeko na kariku. Takvo isto koljenca stoji po sredini ukrašena dijela i prepolaavlja ga. Inače ono ničim ne prekida ukrasni slijed sastojeći se od četiri izmjenična niza gustih zrnaca i stilizirana žičanog užeta, koji idu uzduž karike, od jednog do drugog krajnjeg koljenca. Nalazi ovoga tipa vrlo su česti. Ovaj par je izvrsno sačuvan.

Br. 6. Jednozrnata bakrena naušnica. Promjer 45 mm. Karika prelomljena, ima veliku ušku i kukicu. Zrno je ovalno, glatko i šuplje. Sačinjavaju ga dvije slijepljene polutke, pri stožerima je učvršćeno žičanim užetom. Tip se često javlja.

Br. 7 i 8. Par bakrenih naušnica s dvije jagode. Promjer prve 50, a druge 46 mm. Obje su karike oštećene; prva samo pri spojevima, gdje je ostao zametak i uške i kukice, još je i iskrivljena, dok je druga s obje strane manjkava, fali joj preko 30 mm da zatvori krug. Jagode su iste tehnike kao ona pod br. 6. Samo što nisu ovalne nego kuglaste. Jagode broj 8 nisu cijele, sačuvale su se samo u polovini, i to oštećenoj. Kako su obje karike rastvorene, nije isključen slučaj, da je na njima bila i treća jagoda pa su oba primjerka propala, jer se čini, da se na karici br. 7 raspoznaje njen ležaj odmah ispod uške, te ona jagoda, koja je sada blizu njega još u čvrstom ležaju, ne bi odgovarala razmještaju na karici s dvjema jagodama,⁶ nego položaju srednje jagode na naušnici trojagodnog tipa. Inače su naušnice dvojagodnog tipa vema rijetke.

Br. 9. Tri ulomka karike neodređene međusobne pripadnosti, od kojih jedan ima ušku, a drugi kukicu.

Br. 10. Privjesak od lijevane filigranske žice mrežasta oblika s ostatkom pozlate i nizovima brušena stakla, te bakrenim resama lijevanih u obliku filigranskih nizova. Unatoč tvrđenju nalaznika, da je nađen u prostoj zemlji kod grobova, predmet odaje noviju tehniku. To potvrđuje očuvana masa (staniol?) na dnu staklenih zrnaca, u ležaju, namijenjena svjetlucanju kao i šiljatost metalnih kvačica, kojima je staklo pričvršćeno. Ovo je dokaz, kako primjerak novijeg datuma, kamufliran društvom starijih objekata, može da bude tretiran kao i ovi, t. j. da je oprez uvijek potreban.

⁵ Vidi identičnu jagodu kod Karamana, *Starohrvatsko groblje u Majdanu kod Solina*, Vjesnik za arheol. i hist. dalmatinsku LI, 1940, tab. XX, treća po redu.

⁶ Položaj druge jagode na fotografiji je proizvoljan. Jagoda je pokretna.

Br. 11. Masivni bakreni prsten. Promjer šupljine iznosi 20, a širina prstena 6 mm. Nutarnja površina je ravna, a vanjska zaobljena, tako da mu presjek ima oblik slova D. Ukrasa nema.

Br. 12. Bakreni tanki prsten. Promjer šupljine 17 mm. Duž vanjske površine, po sredini, providen je plitkim žlijebom. Pri sastavcima tuckanjem spljošten te tako proširen i otanjen. Na toj površini stoji romboično stakleno zrno, okvir je postojao, ali je otpao.

Br. 13. Vitica od srebrene žice nepravilna oblika, pri jednom vrhu sploštena. Osi šupljine 20 i 15 mm.

Br. 14. Vitica od bakra, promjer šupljine 17 mm.

Br. 15. Isto. Potpuno okrugla.

Br. 16. Vitica iznutra plosnata, izvana obla, potpuno okrugla. Promjer šupljine 12 mm.

Br. 17. Žičana vitica nepravilna oblika. Osi šupljine 9 i 7 mm.

... što se pak tiče ideoloških područja, koja vise još više u zraku, kao što su religija, filozofija i t. d., ona imaju jedan prethistorijski inventar, koji je historijski period zatekao i preuzeo — a koji bi danas nazvali glupošću. Ove različite lažne predodžbe o prirodi, o određenosti samoga čovjeka, o duhovima, čarobnim moćima i t. d., osnovane su na ekonomici mahom samo u negativnom smislu; niski ekonomski razvitak prethistorijskog perioda ima kao dopunu, ali katkad i kao uzjet, pa čak i kao uzrok samom sebi, lažne predodžbe o prirodi. I ma da je ekonomska nužda bila i sve više postajala glavna poluga, koja je gonila k spoznaji prirode i unapredivala je, bila bi ipak pedanterija, kada bismo za sve te primitivne gluposti išli tražiti ekonomske uzroke. Historijska je nauka historija postepenog uklanjanja tih gluposti, odnosno njihova zamjenjivanja novim, ali sve manje apsurdnim glupostima. A ljudi, koji to obavljaју, idu opet u naročite sfere podjele rada i sami se sebi čine kao da obrađuju neko nezavisno područje. I ukoliko oni sačinjavaju samostalnu grupu u okviru društvene podjele rada, utoliko njihove produkcije, uključivši tu i njihove zablude, vrše povratni utjecaj na čitav društveni razvitak, pa i na ekonomski. Ali pri svemu tome i oni opet stoje pod dominantnim utjecajem ekonomskog razvitka. Na primjer, u filo-

zofiji se to najlakše dade dokazati za buržoaski period. Hobbes je bio prvi moderni materijalist (u smislu 18. stoljeća), ali apsolutist u doba, kada je apsolutna monarhija bila u punom cvatu u Evropi, a u Engleskoj prihvatila borbu s narodom. Locke je kako u religiji, tako i u politici bio sin klasnoga kompromisa od 1688. Engleski deisti i njihovi dosljedniji nastavljači, francuski materijalisti, bili su pravi filozofi buržoazije, Francuzi čak i buržoaske revolucije. U njemačkoj filozofiji od Kanta do Hegela proviruje njemački maľogradanin — čas pozitivno, čas negativno. Međutim, kao određeno područje podjele rada, filozofija svake epohe ima kao pretpostavku određen misaoni materijal, što su joj ga namrli prethodnici, a od koga ona proistječe. I otuda dolazi, da ekonomski zastale zemlje ipak mogu da igraju vodeću ulogu u filozofiji: Francuska u 18. stoljeću naspram Engleske, na čiju su se filozofiju Francuzi upirali, a kasnije Njemačka naspram obiju. Međutim, i u Francuskoj kao i u Njemačkoj filozofija je, kao i opći procvat književnosti toga doba, također bila rezultat ekonomskog poleta. Za mene je konačna prevlast ekonomskog razvitka i nad ovim područjima nepobitna činjenica, no ona se ovdje očituje u okviru uvjeta propisanih samim tim pojedinim područjima: u filozofiji, na primjer, djelovanjem ekonomskih utjecaja (koji opet mahom djeluju najprije u politički i drukčije prurušenom vidu) na zatečeni filozofski materijal, što su ga ostavili prethodnici. Ekonomija tu ne stvara ništa a novo (neposredno iz sebe), no ona određuje način mijenjanja i daljeg razvijanja zatečenog misaonog materijala, a i to mahom indirektno, jer najveći utjecaj na filozofiju vrše politički, pravni i moralni odrazi materijalne baze...

*Engels, iz pisma Konradu Schmidtu
od 27. X. 1890.*

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA I

1948

BROJ 1-4

TISAK I NAKLADA NAKLADNI ZAVOD HRVATSKE / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć

M I R O S L A V B R A N T

G R G A G A M U L I N

M A R K O K O S T R E N Ć I Ć

J A R O S L A V Š I Ā A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I Ā A K

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B